

Daarom komt er een nieuwe bijbelvertaling!

Door Mirjam Vermeij

Op 27 oktober 2004 verschijnt De Nieuwe Bijbelvertaling, een interconfessionele vertaling, bestemd voor het hele Nederlandse taalgebied. Waarom deze nieuwe bijbelvertaling? Voor het antwoord op deze vraag gaan we terug naar 1989.

De vraag naar een nieuwe bijbelvertaling

Verschillende kerken stelden de vraag naar een nieuwe bijbelvertaling tijdens de Alvernaconferentie, die door de Raad van Contact en Overleg betreffende de Bijbel (RCOB) in dat jaar belegd was. In deze Raad zijn meerdere kerkgenootschappen vertegenwoordigd, waaronder de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten, de Samen-op-Wegkerken en de Rooms-Katholieke Kerk (voor een volledig overzicht, zie HYPERLINK "http://www.rcob.nl" www.rcob.nl). Met een nieuwe bijbelvertaling werd en wordt bedoeld een vertaling 'van deze tijd': een vertaling die recht doet aan de veranderingen in de Nederlandse taal, in de visie op vertalen en in kennis van de Bijbel en de bijbelse context. Daarom was het nodig dat er een nieuwe bijbelvertaling kwam. Het Nederlands Bijbelgenootschap werd uitvoerder van het project, en werkte samen met de Katholieke Bijbelstichting en de Vlaamse partners, het Vlaams Bijbelgenootschap en de Vlaamse Bijbelstichting. In 1993 ging het project van start.

Brede belangstelling

Niet alleen het gemengde kerkelijk gezelschap dat de RCOB vormt, achtte een gemeenschappelijke nieuwe bijbelvertaling van groot belang. Ook de joodse gemeenschap had belangstelling om betrokken te zijn bij een nieuwe vertaling van Tenach. En zo namen uiteindelijk meer dan twintig kerken en geloofsgemeenschappen deel aan het vertaalproject. Vanaf het begin was het de bedoeling om te komen tot een kerkbijbel, bestemd voor gebruik in de eredienst van kerken, synagogen en parochies. Duidelijk was dat het zou gaan om een gemeenschappelijk opgezette, interconfessionele vertaling. Dat bleek uit de opzet: vier bijbelorganisaties werken samen in het vertaalproject, maar ook uit de samenstelling van het vertaalteam en de keuze van 'deskundige meelezers', de zogenoemde supervisors: zij hebben een joodse, rooms-katholieke, evangelische of protestantse achtergrond en vertegenwoordigen verschillende geloofsgemeenschappen.

De Nieuwe Bijbelvertaling is overigens niet alleen bedoeld voor gebruik in de kerk. Ook mensen die de Bijbel lezen vanuit hun culturele en literaire interesse, zijn gebaat bij een goede vertaling.

Eigenschappen van de vertaling

Een van de belangrijkste eigenschappen van De Nieuwe Bijbelvertaling is haar interconfessionele karakter. Interconfessioneel betekent 'tussen geloofsovertuigingen' (inter = tussen; confessie = geloofsovertuiging). De Nieuwe Bijbelvertaling is – zoals gezegd – door en voor mensen met een verschillende geloofsachtergrond gemaakt.

De vertaling is ook het resultaat van samenwerking tussen mensen met heel verschillende deskundigheden: bijbelwetenschappers, taalwetenschappers, vertaalwetenschappers en neerlandici. Samen hebben ze een theologisch verantwoorde vertaling gemaakt met een grote literaire kracht. Dat maakt De Nieuwe Bijbelvertaling tot een vertaling met een eigen karakter. De vertaling is bestemd voor 'het hele Nederlandse taalgebied', de gebieden waar de Nederlandse taal gesproken wordt: Nederland en Vlaanderen.

Brontekstgetrouw en doeltaalgericht

Het 'eigene' van De Nieuwe Bijbelvertaling komt onder meer voort uit de methode van vertalen in het project: brontekstgetrouw en doeltaalgericht. De brontekst is de tekst die vertaald wordt; bij het bijbelvertalen wordt vertaald uit het Hebreeuws, Aramees of Grieks. De doeltaal is de taal waarnaar je vertaalt, in dit geval het Nederlands. Met haar vertaalmethode wil De Nieuwe Bijbelvertaling recht doen aan de brontekst én aan de doeltaal. Hoe kan dat? De vertalers onderscheiden taalkenmerken en tekstkenmerken.

Taalkenmerken

Elke tekst draagt eigenschappen (of: kenmerken) van de taal waarin hij geschreven is. Dit noemen we taalkenmerken, elementen uit de brontekst die horen bij de regels van de taal, het Hebreeuws, Aramees of Grieks. Zij worden in De Nieuwe Bijbelvertaling vervangen door kenmerken die specifiek zijn voor de Nederlandse taal. Een goed voorbeeld van een taalkenmerk is de opbouw van een zin in een verhalende tekst. In het Hebreeuws is dat (meestal): persoonsvorm, onderwerp, lijdend voorwerp, eventuele andere zinsdelen. In de vertaling wordt deze zinsbouw vervangen door een volgorde die eigen is aan de Nederlandse taal, bijvoorbeeld: onderwerp, persoonsvorm en verder.

Zo is het begin van Genesis 12:4 niet vertaald met: 'En hij ging (uit Charan), Abram, zoals hij had opgedragen hem de heer', maar met 'Abram ging uit Charan weg, zoals de heer hem had opgedragen.' De zinsbouw van de brontaal schemert op deze manier niet door in het Nederlands. De vertaling leest als een natuurlijke Nederlandse tekst. Dit noemen we doeltaalgericht vertalen.

Tekstkenmerken

Maar een tekst kent ook eigenschappen die karakteristiek zijn voor die ene tekst: tekstkenmerken. Deze zijn bewust gekozen door de schrijver van de tekst en zijn door hem/haar zo vormgegeven om een bepaald effect te bereiken. Voorbeelden zijn rijm(woorden), woordspelingen, een ingewikkelde of juist heel simpele stijl. Deze elementen maken de tekst tot wat hij is en daarmee wordt dan ook zoveel en zo goed mogelijk in de vertaling rekening gehouden. Een opvallende Hebreeuwse zinsbouw, bijvoorbeeld, wordt, mits deze een functie heeft, ook in de Nederlandse vertaling op een opvallende manier weergegeven. Dit noemen we (een aspect van) brontekstgetrouw vertalen.

Een goed voorbeeld is het Johannes-evangelie, dat in eenvoudig Grieks geschreven is. In het Nederlands moet dit dus ook tamelijk eenvoudig zijn. Zo klinkt Johannes 21:1-3 in De Nieuwe Bijbelvertaling:

Hierna verscheen Jezus weer aan de leerlingen, nu bij het Meer van Tiberias. Dat gebeurde als volgt. Bij het meer waren Simon Petrus en Tomas (dat betekent 'tweeling'), Natanaël uit Kana in Galilea, de zonen van Zebedeüs en nog twee andere leerlingen. Petrus zei: 'Ik ga vissen.' 'Wij gaan met je mee,' zeiden de anderen. Ze stapten in de boot, maar de hele nacht vingen ze niets.

Andere aandachtspunten

Naast de aandacht voor taal- en tekstkenmerken, hebben de vertalers ook gelet op het soort bijbeltekst. Is er sprake van poëzie (Hooglied, Psalmen) of van een profetie (Jeremia)? Gaat het om een brief of om wetsvoorschriften (Leviticus)? Het vaststellen van het soort tekst geeft richting aan het vertalen van de tekst; een poëtische tekst heeft ook in het Nederlands andere eigenschappen dan een verhalend tekstgedeelte. Daar is rekening mee gehouden in De Nieuwe Bijbelvertaling en dat zie je en lees je.

De stijl van de bijbeltekst is eveneens van belang geweest. Een boek dat in simpele en duidelijke bewoordingen is geschreven, moet ook in het Nederlands simpel en duidelijk zijn (zie het fragment uit Johannes). En een tekst met veel ingewikkelde zinnen, komt ook in de vertaling zo terug.

Omdat De Nieuwe Bijbelvertaling uiteindelijk ook zal klinken in de eredienst, is er gelet op de voorleesbaarheid en de leesbaarheid van de tekst. Een tekst vol tongbrekers leest niet prettig. En dan verslapt de aandacht al snel ...

Vertalers en meelezers

Zoals uit het bovenstaande blijkt, zijn er veel mensen betrokken geweest bij De Nieuwe Bijbelvertaling. In vogelvlucht een beschrijving van de verschillende ‘deelnemers’ van het vertaalproject. Een uitgebreide beschrijving is te vinden in de NBV-informatiebrochure Twintig veelgestelde vragen. Allereerst begonnen de vertalers, kenners van de brontalen (hebraïci en graeci), vertaalwetenschappers en neerlandici, aan de vertaling. Zij werkten in koppels van twee personen (brontekstkenner en neerlandicus/vertaalwetenschapper). Hun werkzaamheden werden vervolgens beoordeeld door een twee andere vertaalkoppels, die elk ook uit een brontekstkenner en een neerlandicus/vertaalwetenschapper bestonden. Het commentaar van deze laatste twee koppels werd verwerkt tot een nieuwe, bijgestelde vertaling.

Deskundige, ‘externe’ meelezers – supervisors – kregen vervolgens deze vertaling voorgelegd. Deze supervisors, meestal aangesteld vanuit een kerkgenootschap, gaven hun commentaar bij de vertaling. Dit commentaar werd besproken. Daarna werden alle op- en aanmerkingen verwerkt in de voorlopige eindtekst. In de daarop volgende eindredactionele ronde is de definitieve tekst opgesteld, de eindtekst van De Nieuwe Bijbelvertaling. Deze fase is onlangs afgerond. Deze – beknopte – beschrijving laat wel zien dat er in het vertaalproject in overleg en in alle openheid is gewerkt. Door het commentaar van de vele meelezers was er steeds aandacht voor vragen over en mogelijke problemen bij de vertaling. En dat betekent dat er steeds goed over allerlei vertaalbeslissingen nagedacht moest worden.

Nieuwe kansen met De Nieuwe Bijbelvertaling?

De aandacht voor het onderscheid tussen taal- en tekstkenmerken, voor soort, stijl en voorleesbaarheid heeft geleid tot een nieuwe bijbelvertaling, bestemd voor de eredienst. Nu al wordt De Nieuwe Bijbelvertaling gebruikt in kerkdiensten, bij bijbelstudies en bij het voorlezen aan tafel na de maaltijd. De deelluitgaven Werk in uitvoering 1, 2 en 3 hebben aan dit gebruik bijgedragen. Straks hebben kerken en geloofsgemeenschappen, maar ook bijbelstudiegroepen, zangkoren en leerhuizen de beschikking over De Nieuwe Bijbelvertaling. Ook aan hen biedt het de kans om (opnieuw?) kennis te maken met de Bijbel, een boek dat velen in de loop der tijd heeft geïnspireerd en aangezet tot kleine en grote daden.

En dan de nieuwe gesprekken die op gang kunnen komen. De taal van de vertaling hoeft niet langer een drempel te zijn tussen jong en oud in het gesprek over de (persoonlijke) betekenis van bijbelverhalen. Evenzo geldt dit voor de groep nieuwe lezers, die zich wil verdiepen in de Bijbel, maar daarmee van huis uit niet vertrouwd is. Door De Nieuwe Bijbelvertaling is de Bijbel weer een beetje toegankelijker en leesbaarder geworden.

Daarom – om het lezen, om het bestuderen, om het luisteren, om het verwonderen –, daarom komt er een nieuwe bijbelvertaling.

Op weg naar 27 oktober 2004 ...

Het vertaalwerk is afgerond maar De Nieuwe Bijbelvertaling laat nog even op zich wachten. Op dit moment werken uitgeverij aan verschillende uitgaven, die zich onderscheiden in vormgeving, doelgroep, lay-out en medium. Zo richt Uitgeverij Jongbloed zich met meerdere edities in twee fondsen op de brede kerkelijke markt en daarbuiten, werkt Uitgeverij Querido met Jongbloed aan een literaire editie van De Nieuwe Bijbelvertaling voor algemeen publiek. En draagt de Katholieke Bijbelstichting zorgt voor een specifiek katholieke editie van De Nieuwe Bijbelvertaling. Daar zal het niet bij-blijven ...

Gelukkig betekent dat niet dat er nu nog niets te lezen is uit De Nieuwe Bijbelvertaling. Onlangs verscheen Mijn Lief bij Uitgeverij Jongbloed; een boekje met de tekst uit Hooglied in De Nieuwe Bijbelvertaling, prachtig geïllustreerd met etsen van de Israëliische kunstenaar Lika Tov. Alle reeds gepubliceerde bijbelboeken zijn te vinden op internet (HYPERLINK "http://www.bijbelgenootschap.nl" www.denieuwebijbelvertaling.nl , trefwoord 'bijbel online').

27 oktober 2004 wordt een belangrijke dag. Niet alleen omdat dan De Nieuwe Bijbelvertaling beschikbaar zal zijn, in Nederland en in Vlaanderen. Maar vooral omdat iedereen het dan weer zal horen: de Bijbel wordt nog steeds gelezen en is de moeite van het lezen waard. Ook daarom komt er een nieuwe bijbelvertaling.

Tv-uitzending

De gezamenlijke omroepen van Net 1 zullen op 27 oktober uitgebreid stil staan bij de verschijning van De Nieuwe Bijbelvertaling. Er wordt 's avonds in het blok vanaf 20.30 uur verslag gedaan van de presentatie, die in Rotterdam plaats zal vinden; de omroepen bereiden verder een voorleesmarathon voor evenals een 'Nationale Bijbelquiz'.

<kan in kader geplaatst worden>

Meer informatie

Informatie (folders, brochures, video, etc.) over De Nieuwe Bijbelvertaling is verkrijgbaar bij het Nederlands Bijbelgenootschap. Het is mogelijk een presentatie over het vertaalproject af te spreken. Programmabureau NBV, Postbus 620, 2003 RP Haarlem, tel. (023) 514 61 44/59, e-mail: HYPERLINK "mailto:nbv@bijbelgenootschap.nl" nbv@bijbelgenootschap.nl). Of kijk op de website HYPERLINK "http://www.denieuwebijbelvertaling.nl" www.denieuwebijbelvertaling.nl of HYPERLINK "http://www.denieuwebijbelvertaling.be" www.denieuwebijbelvertaling.be . Deze vernieuwde site is vanaf ca. 17 maart beschikbaar.